

Az erdélyi szorosok védelme 1788-ban.

II. József 1787 és 1791 közötti török háborúja hadtörténelmünknek ahhoz a meglehetősen nagykiterjedésű, fel-törtetlen területéhez tartozik, amelybe magyar hadtörténetíró még nem eresztette mélyebben ekevasát. Ennek a hadjáratnak magyar irodalmában alig egy pár kisebb dolgozattal talál-kozunk. Évezredes hadimúltunk részletes és magyar szem-pontból történő feldolgozásának hiányos volta több bajnak lett forrása. Elsőnek említjük meg azt, hogy a nagyobblélek-zetű, összefoglaló művek szerzői, nem akadva szakszerű és alaposabb magyar tanulmányokra, munkásságukban csak jól vagy rosszul megválasztott külföldi munkákra támasz-kodhattak. Ennek a következménye lett azután, hogy rend-szerint nem a legfontosabb hadieseményeket domborították ki, hanem azokat, melyeket a külföldi szerzők arra méltónak találtak. Nem szólva bővebben a helyenként előforduló téves megállapításokról, csak egy tényre szeretnék rámutatni. Szor-morú, hogy hadtörténelmünknek mozaikszerű feldolgozásá-ban mutatkozó hézagok következtében, mennyi vérrrel adózott magyar haditett megy végkép veszendőbe. Mennyi esod-dálatosan szép hősi példa marad rejtve az egykori kútfők, feljegyzések sárguló lapjai között. Egyes emberek és kötelé-kek áldozatos haditettei, melyeket az utókor megörökítésre nem méltatott. Pedig ez a legkevesebb, amivel tartozunk harcos őseink emlékének.

I. Előzmények.

Az 1788-ban Törökország ellen megindult háborúskodás közvetlen oka az osztrák-orosz szövetséges viszony volt, melybe Ausztriát a Nagy Frigyes megizmosodott Porosz-országától való félelem sodorta. Amikor a Porta a Krimi-félsziget miatt a cári Oroszbirodalommal viszályba kevered-tett, s minden további húzavonának azzal vágott élébe, hogy 1787 augusztus 24-én hadat üzent hatalmas északi szomszéd-jának, II. József szövetséges társa mellé állt.¹ Bár voltak olyan

¹ *Criste: Kriege unter Kaiser Josef II. 146. l.*

jelenségek is, melyek az uralkodót meggondolásra készítették — a birodalom egyes részein lábrakapott nyugtalanság, de főként Poroszország kétes magatartása — a végtelen kiterjedésű cári nagyhatalomhoz fűződő politikai szálak s ennek a barátságának ígéretei minden másnál súlyosabban estek mérlegre. Ausztria fellépett ugyan békeközvetítőül a Portánál, de ugyanekkor nagyarányú háborús előkészületekhez is látott.² A csapattestek még ugyanez év kora őszén elhagyták békebeli állomáshelyeiket s Magyarországra határára vonultak. A Törökbirodalomhoz 1788 február 9-én intézett császári hadüzenet az osztrák hadsereget már a felvonulási területen találta, mégpedig a következő csoportosulásban: A fősereg Pétervárad és Zimony környékén, Horvátországban, Szlavóniában, a Temesi-bánságban, Erdélyben és Galiciában pedig egy-egy hadtest — összesen mintegy 240.000 fő — állott hadrakészen.

A hadműveleti terv szerint az egyes csoportok feladata a következő volt: Feltéve, hogy az oroszok a közös hadműveleti tervben vállalt kötelezettségüknek eleget tesznek, és hadseregiük egyrésze Moldván és Oláhországon keresztül a Dunáig nyomul, az osztrák fősereg feladata Belgrád elfoglalása, majd utána a török főerők térdrekenyszerítése volt. A horvátországi és a szlavóniai hadtesteknek a fősereggel egyidőben Boszniába kellett törniök, a Galiciában felvonult seregrész pedig azt a feladatot kapta, hogy az erdélyi hadtesttel történt egyesülés után, az Alduna mentén működő derékhad támogatására, az oroszokkal karöltve Moldva és a Havasalföld területén Vidinig hatoljon.³ Ez a kétségtelenül nagyvonalú hadműveleti terv hatalmas félkör kerületén elhelyezett erők egyesített támadásával akarta az ellenséget harapófogószzerűen összeroppantani.

A szép s a két szövetséges nagyhatalom hadseregeihez méltó terv azonban csak elképzelés maradt. A későbbiek folyamán édeskevés vált belőle valósággá. Az emberséges lelkületű császár maga vette át a főparancsnokságot, de nem bizonyult jó hadvezérnek. Mélységes emberszeretete elhallgattatta benne a világos ítélet szavát. Amikor a hadműveleti terv megvalósítására került volna a sor, meggondolta a dolgot. Túlságosan szíven viselte népének sorsát és képtelen volt megbarátkozni azzal a gondolattal, hogy aki nyerni akar, annak kockáztatni is kell. A támadás tervét elejtette és helyette — hogy megóvja birodalma területét a törökök pusztító betöréseitől — az Adriai-tengertől egészen a Dnyeszterig

² *Bécsi Kriegsarchiv*: 1788, Manuskripte : 68.

³ *Nosinich—Wiener*: Kaiser Josef II. als Staatsmann und Feldherr. 326. l.

elaprózva, kordonszerűen állította fel hadseregét.⁴ Ezzel a teljesen helytelen intézkedéssel természetesen a védelem célját sem érte el. A mintegy 1500 kilométer hosszú, vékony védővonalat az ellenség első komolyabb támadása áttörte és mivel azt tartalékok nem támasztották meg, ellenállás nélkül nyomult előre. II. József helyettese, Lacy tábornagy sem ütötte meg az átlagon felüli hadvezérek színvonalát. Ilyen körülmények között érthető, hogy az első (1788.) hadjárat évi az osztrák fegyvereknek több balsikert, mint dicsőséget hozott.

II. Az erdélyi hadtest ereje. A határhegység katona-földrajzi méltatása.

Az Erdély határa mentén felvonult hadtest ereje és összetétele, a később érkezett segélycsapatokkal egyetemben a következő volt:⁵

Parancsnok: Fabris gróf altábornagy

Tábornokok: Roll báró altábornagy
Bruglach báró tábornok
Enzenberg báró „
Pfefferkorn „

Csapatok:

a) Gyalogság.

3 zászlóalj	az Orosz	gyalozezredből ⁶	
3 „	a Gyulai Ferenc	„	7
1 „	a Belgiojoso	„	
1 „	a Langlois	„	
1 „	az Esterházy Antal	„	8
1 „	az Alvinczy	„	9
2 „	az 1. székely határőr	„	10
2 „	a 2. székely határőr	„	11
2 „	az 1. oláh határőr	„	

⁴ *Benedikt:* Kaiser Joseph II. 257. l.

⁵ *Bécsi Kriegsarchiv:* 1788, M. 69.

⁶ Cs. és kir. 51. (magyar) gyalozezred.

⁷ Cs. és kir. 51. (magyar) gyalozezred.

⁸ Cs. és kir. 54. (magyar) gyalozezred.

⁹ Cs. és kir. 19. (magyar) gyalozezred.

¹⁰ Cs. és kir. 5. (magyar) gyalozezred.

¹¹ Cs. és kir. 6. (magyar) gyalozezred.

b) *Lovasság.*

5 osztály a <i>Toscana</i>	huszárezredből ¹²
5 „ a <i>székely határőr</i>	„ ¹³
5 „ az <i>Ansbach</i>	vértesezredből
5 „ a <i>Savoya</i>	dragonyosezredből

A hadtest 16 gyalogzászlóaljból és 14 lovasosztályból állott. Létszáma hozzávetőleg — a tűzérseget is beszámítva — 20.000 fő volt. Amint az ezredtulajdonosok neveiből is láthatjuk, (bár ez nem volt minden esetben irányadó) a 16 zászlóaljból 12, a 14 lovas osztályból pedig 8 magyar volt. Nyugodtan mondhatjuk tehát, hogy az erdélyi hadtest nagyobb részét magyar katonák alkották.

A hadtest első feladata — amint már említettük — az eredeti hadműveleti terv szerint az volt, hogy a tőle északra álló galíciai hadtesttel s a szövetséges orosz hadsereg egyik részével együtt Moldván és a Havasalföldön keresztül Vidinig nyomuljon. Mivel ez a haditerv a hadjárat folyamán csak papíron szerepelt és a szomszédos galíciai hadtest előnyomulása elmaradt, az erdélyi csoport feladata is védő jellegűvé vált.

Az erdélyi határrész védelme — noha első pillanatra könnyűnek véljük — a valóságban meglehetősen nehéz feladat volt. Az erdélyi határhegység, mely a Királyhágón túli országrészt félív alakban övezi, nem olyan áthághatatlan akadály, mint ahogyan tudatunkban él. Már a XVIII. század mainál jóval kezdetlegesebb útviszonyai között sem volt az. Maga a Kárpátok vonulata, mely keleti és déli részre oszlik, jelleg tekintetében nem alkot egységes hegységet. A keleti határláncolat csak a Sajó forrásvidékénél emlékeztet az Erdős-Kárpátok magas hegységére.¹⁴ Az ehhez csatlakozó hegyvonulat a Bodzai-szorosig középhegység jellegű és ezért horpadást képez a Kárpátok hegyrendszerében. A Déli-Kárpátoknak a Bodzai-szorostól a Temes völgyéig terjedő láncolata hozzávetőleg a Törösvári-szorosig — helyenként 2000 m fölé emelkedő csúcsokkal — megtartja magas középhegység jellegét, innen kezdve azonban átlagban 2000 méteren felüli magashegységbe szökik.¹⁵ Kevés kivétellel erősen alpesi jellegű, zord időjárású, segélyforrásokban szegény, helyenként szagatott, sziklás gerincekkel és szűk, szakadékszerű völgyekkel.

A hegységet erdőségek borították, de ezek, az egyik, pár

¹² Cs. és kir. 2. huszárezred.

¹³ Cs. és kir. 11. huszárezred.

¹⁴ Kelemenhavas. Legmagasabb csúcsa 2102 méter.

¹⁵ Negroi 2544 m, Retyezát 2477 m.

évtizeddel később készült katonai helyrajzi leírás szerint, a kiterjedt erdőirtás következtében különösebb akadályt nem alkottak.¹⁶ A Keleti-Kárpátok valamennyi szorosa — a téli időszak kivételével — gyalogsággal, lovassággal, sőt könnyű lövegekkel, már ebben az időben is járható volt. Ugyanilyenek voltak a Déli-Kárpátok átjárói is, azzal a különbséggel, hogy a Vöröstoronyi-szoroson keresztül műút vitt s minden időszakban járhatóvá tette.¹⁷ A többi határszorosokon, illetőleg hágókon átvezető lovas- vagy kocsutak között leghasználhatóbbak voltak a Bodzai- és a Tömösi-szoroson keresztülhaladók.¹⁸

Az erdélyi határhegység egyik katonai szempontból fontos jellegzetessége az, hogy befelé a folyók medencéi felé meredeken esik, Moldva és a Havasalföld irányában pedig lankás és hosszútkás hegynyútványokban végződik. Ez a körülmény a kelet felől támadó félnek előnyös volt, a védelmet viszont jelentékenyen megnehezítette. Ha hozzávesszük mindezekhez még azt, hogy különösen a Keleti-Kárpátok szorosai ennek a középhegységnek számtalan gyalogösvényén könnyen megkerülhetők, megfelelő képet alkothatunk magunknak arról, hogy közvetlen védelmük milyen veszélyes és nehéz feladat lehetett. Különösen akkor, ha számbaveszünk még azt is, hogy ennek a kornak török hadserege nem ismert akadályt. Ha szükséges volt, a lovasság is lóról szállt és hágóvassal (Steigeisen) a legmeredekebb sziklás hegycsúcsokat is megmászva, igyekezett az ellenség hátába kerülni.¹⁹

Mindezek mérlegelése után, a szorosok védelmének leg egyszerűbb s legtermészetesebb módja az lett volna, ha azokat csak kisebb erők szállják meg, és a hadtest zöme ezek mögött több csoportban vagy egy központi állásban elhelyezkedve támogatja az elől lévő részeket. Az együtt tartott főerő számára legalkalmasabb lehetett Brassó környéke, mert egyrészt központias fekvésű, másrészt a szorosokon átvezető utak gócpontja is. Az a legfelsőbb császári elgondolás azonban, mely a török betöréstől való félelmében hosszú és

¹⁶ Erdély katonai helyrajzi leírása 1822-ből (*Hadtörténelmi Közlemények* 1935. évf. 108. l.)

¹⁷ Az 1806-ban megjelent Lipszky-féle térképen is műútként van feltüntetve.

¹⁸ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

¹⁹ „... mert ezekkel a Törökökkel sokkal más-képpen van a' dolg: mert a' hol ma azt gondolná az ember, hogy ezen meredek kősziklákon még a' vad-ketskék is alig járhatnának, már holnap Seresleg vagynak a' Törökök a' tetején, és ott jönnek-le a' hol ingyen sem lehetne vélni...” (Lugosról, 1788. szept. 18-án kelt tudósítás. *Magyar Kurir* 1788 október 1. száma.)

vékony arcvonalra nyújtotta szét az osztrák hadsereget, az erdélyi hadtestnél is érvényre jutott. Fabris altábornagy hatalmas urának szándékához híven, a rendelkezésére álló csapatokat maradék nélkül felosztotta a szorosok között.

III. A törökök haditerve.

A Mária Terézia halála után, 1781-ben szövetségekötésset is megpecsételt orosz-osztrák barátkozást a Portánál állandó figyelemmel kísérték és számolva az esetleges fegyveres viaszály lehetőségével, elsősorban a magyar nép hangulatáról igyekeztek megbízható értesüléseket szerezni. A kiválóan működött török kémszervezet, meglehetősen hű jelentésekben számolt be a magyarországi viszonyokról. Többek között az 1784-i erdélyi oláh lázadásról is, de különösen az uralkodói önkénnyel nemzeti érzésében és büszkeségében megbántott magyarság elkeseredéséről.

A magyar nemzet nyugtalan közhangulata természetesen a hadseregre is átterjedt, és amikor a háborúskodás megkezdődött, a magyar katonák szökése mind nagyobb méreteket öltött. Ezek a katonák, akiket nem annyira a politikai megfontolás, mint inkább a soraik között elharapódzott járványos betegségek, a hadifáradalmak és a helytelen hadvezetés nyomába lépő balsikerek keserítették el, vagy a Délvidék erdőségeibe vetették magukat, vagy török földre menekültek.²⁰

A török területre szökött magyar katonák meglehetősen élénk színekkel ecsetelték a hadseregben és az országban uralkodó közállapotokat. Ennek következményeként a török vezetőkörök komolyan kezdtek foglalkozni azzal a gondolattal, hogy a magyarországi helyzetet céljaiknak megfelelően értékesítsék. Így vetődött fel a Portánál az a terv, hogy megkísérlik fegyveres erővel felállítani a független magyar királyságot — nemzeti királlyal az élén — és a különálló erdélyi fejedelemséget, szintén nemzeti fejedelemmel.²¹

A terv nem volt újkeletű. A Porta politikájában, az osztrák házzal vívott küzdelmek közepette, nemegyszer jutott szerephez. Legutóbb az 1736 és 1739-es évek között lezajlott háborúskodás idején kísérletezett véle. Hogy a törökök ez alkalommal is milyen megvalósítható, reális számvetésnek tekintették, mutatja az, hogy haditervük keretébe

²⁰ *Groß—Hoffinger*: Lebens und Regierungsgeschichte Josephs des II. III. k. 128. l.

²¹ *Karácson*: A Porta terve a magyarokkal 1788-ban. (Századok, 1910. évf. 89. l.)

is beillesztették. Mégpedig annak egyik meglehetősen fontos alkotóelemeként.

A törökök célja eredetileg az orosz hadseregtől megszállott Krimi-félsziget visszafoglalása volt. Mivel azonban hadseregüknek a Havasalföldön és Moldván történő előnyomulását nyugat felől az erdélyi és a galíciai osztrák hadtest veszélyeztette, elhatározták, hogy erejük nagyobb részével Ausztria ellen fordulnak.²² Ebből a célból főseregüket május havában Szófiánál gyülekeztették és egy hadtestet a Kis-Havasalföldre irányítottak. Az előbbi a támadószellemű hadműveleti terv értelmében azt a feladatot kapta, hogy Orsova közelében a Temesi-bánságba törjön és verje meg a Mehádia környékén álló osztrák hadtestet. Az utóbbinak, vagyis a Kis-Havasalföldön lévő török seregestestnek, pedig ugyanekkor a főserég oldalának és hátának biztosítása végett, a Vulkán-hágón keresztül kellett Erdélybe vonulnia.²³

Ettől a két támadó csoporttól független, de egyidőben végrehajtandó feladatot kapott a Bukaresten székelő Mavrojeni oláh vajda. Őrá hárult Erdély lakosságának fellázítása és az önálló erdélyi fejedelemség kikiáltásának megrendezése. Ennek a fontos feladatnak előkészítésére 1788 nyarán maga a szultán látta el utasításokkal oláhországi helytartóját. A hozzá intézett levelekben tájékoztatva őt a magyarországi viszonyokról, lelkére kötötte, hogy a „német seregből” érkező szökevényeket szívesen lássa, és tegyen meg minden lehetőt, hogy az erdélyi magyarokat a németektől való elszakadásra bírja.²⁴ Majd miután a vajdának Bukarest mellett gyülekező hadseregét megerősítette, ez év augusztus 9-én megparancsolta neki, hogy Erdélybe törjön; Nagyszebent foglalja el és a lakosságot a Habsburg-háztól elpártolásra bírva, az önálló erdélyi fejedelemséget állítsa vissza. Érdekes, hogy a szultán ebben a levelében a választandó erdélyi fejedelem személyét illetőleg is megpendítette óhaját. „Kétségtelen — írta benne — hogy a magyarok a közöttük tekintélyes és a magas birodalom iránt régtől fogva barátságos Bethlen nemzetségéből fogják valamelyiket királynak választani.²⁵ I. Abdul Hamid szultán annyira szívén viselte a vállalkozás sorsát, hogy siker esetén Mavrojeninek és gyermekeinek örökös jutalmul ígérte oda az oláh vajdaságot.²⁶ Az erdélyi tervnek különösen azért tulajdonított nagy jelentőséget, mert abban bízott, hogy Magyarország lakossága is

²² *Criste*: I. m. 161. l.

²³ *Bécsi Kriegsarchiv*: 1788, M. 77.

²⁴ *Karácson*: Török-magyar oklevéltár 359. l.

²⁵ U. o. 360. l.

²⁶ U. o. 361. l.

követni fogja a példát és így minden különösebb erőfeszítés nélkül mérhet majd halálos csapást a Habsburg-házra.

A szépen kieszelt terv azonban nem sikerült. Mavrojeni nem tudta áttörni az erdélyi szorosokat elálló magyar katonák előfalát. Az is kérdés, hogyha Erdély földjére tehetne volna lábát, vállalkozását siker koronázta volna-e? Mi mindenestre kételkedünk benne. A magyar nemzet elégedetlensége számottevő volt, de nem emelkedett olyan forrpontra, mely alkalmas lehetett volna szélesebb hullámokat verő fegyveres fölkelés kirobbantására. Erre az ország lakosságát még idegen fegyveres segítség is aligha bírta volna. A török félholdé a legkevésbé. A másfél évszázados török uralom véres és borzalmas nyomait egy másik hosszú évszázad sem tudta lehámlasztani lelkéről. A magyarság politikai szemlélete Mária Terézia hosszú uralkodása alatt különben is megváltozott. Természetes ösztönével megérezte, hogy „Nyugat” kultúrközösségébe gyökeret vert életet főként azok a rablásra és gyilkolásra szomjas emberhullámok fenyegetik, melyek „Kelet” végtelen rónáiról lódúlnak időnként a nagy hegyek országai felé. A császári birodalmi politika a legrosszabb esetben függetlenségétől fosztja meg, de ezek a török-tatár embercsordák a vérét kívánják és ezért fennmaradását veszélyeztetik. A két rossz közül tehát a kisebbet választotta és hű maradt az Ausztriával való államközösség gondolatához. Nem szólva bővebben arról, hogy Rákóczi szabadságharcának emlékeit a nagy királynő jóságos egyénisége meglehetősen elhomályosította lelkében, olyan magyar vezető férfiú sem akadt, akire rábízhatta volna sorsát.

IV. A szorosok védelme.

A hadüzenet napján, 1788 február 9-én az Erdélyben uralkodó időjárás és az útviszonyok lehetetlenné tették az ellenségeskedés megkezdését. A csapatok ezért valamivel később, február 16-án vonultak a szorosokhoz. A nekik adott útasítás akként szólt, hogy a határhoz érve, tüstént szállják meg az ellenséges földön lévő közeli erősített helyeket, utána pedig a szorosokban tartós védelemre rendezkedjenek be.

A parancs értelmében február hó második felében a következő kisebb várszerű épületek jutottak osztrák kézbe: A Vulkán-hágótól délre Vaidei kolostora; a Vöröstoronyi-szoros közelében Cainení, Cornet és Cosia kolostorai; a Töresvári-szoros előtt Oradie község kastélya, végül a Tömösi-szoros előtt Sinaia kolostora.²⁷

²⁷ Bécsi Kriegsarchiv: 1788, M. 69.

Mialatt helyenként — ahol arra szükség volt — kisebb osztagok vonultak ellenséges területre, a szorosoknál visszamaradt csapatok az arra alkalmas terepen védőállásokat építettek. Mégpedig minden átjárónál, a szoros hosszának megfelelően, egymás mögött többet. Az ebből a korból származó mellékelt térkép ilyen védőállást szemléltet az Ósánc-szorosban. Ez a régi római sánc mögött telepített második védőállásról készült.²⁸ Igen érdekes és tisztán kivehető a mélységi tagozás és az egymást kiegészítő tűzrendszer. Az ellenség felé legközelebb eső része több ékszerű kisebb sáncból állott (A), lehetővé téve az oldalozó és a keresztűz alkalmazását. Az első védővonal (a mai szabályzat szerint a főellenállási vonal) két szélén zárt, cölöpsorokkal körülvelt sáncműveket (Tambour) látunk, az oldalról jövő támadások elhárítása végett (B). Ezek mögött a betört ellenség föltartóztatására és az esetleges hátulról jövő támadások kivédésére egy spánvöltővissel körülvelt, négyszögalakú védőművet találunk (C). A sáncokban állandóan gyalogság tartózkodott;²⁹ ennek időnkénti felváltásáról a közelben álló gyalogsági tábor gondoskodott (D). Az elől lévő küzdők tűzrendszerét hatásosan egészítette ki a magaslatokon elhelyezett művek puska és lövegtüze (E, F, G). Leghátul állt a lovasság (H) és a gyalogcsapatok tartalék része (I). Feladatuk ellentámadások végrehajtása volt. A lovasságra hárult még az üldözés és visszavonulás esetén az ellenség feltartóztatása.

Azok az előbb említett kisebb megerősített helyek, melyeket az osztrák csapatok az ellenség földjén megszálltak, az előretolt védőállások szerepét töltötték be. Az előtér fontosabb útvonalait torlaszokkal zárták el. Végül a védőállások előtt a biztosítást előőrsök végezték.

A szorosokban lezajlott hadieseményeket — hogy áttekinthetőségüket megkönnyítsem — nem időszerint, hanem a harcok színhelye szerint csoportosítottam. Az ott lejátszódott ütközeteket tehát egymástól függetlenül, külön fogom tárgyalni. Megtehettem ezt annál is inkább, mert a szorosok védőrségeinek harccselekményei között összefüggés nem volt. Egymást nem támogatták, hanem magukra hagyatva, önállóan küzdöttek.

A szorosokat oltalmazó csoportok a legtöbb helyen kü-

²⁸ Eredetijét a *Hadilevéltár* térképtára őrzi H. III. e. 5068—5. szám alatt.

²⁹ A gyalogság a rendszeresített háromsoros vonalalakzatát megőrizve, szállotta meg a sáncokat. Mégpedig olymódon, hogy az első sor tagjai szorosan egymás mellé zárkózva álltak és így tüzeltek. A másik két sor emberei az első mögött ültek és tűzharc alatt a fegyvereket töltötték s nyújtották át az első sor tagjainak. A védelemben eké-
ként tették lehetővé a gyorstüzelést. (*Bécsi Kriegsarchiv*: 1788, M. 77.)

lönböző fegyvernemekhez tartozó csapattestek szétszaggatott részeiből állottak, miértis részletes összetételük felsorolását mellőztem.

Az említésreméltóbb harcok színhelyei a következő átjárók voltak:

1. A Vulkán-hágó.

A megszálló erő parancsnoka Kray Pál ezredes volt. Utasítására Kettner őrnagy egy különítménnyel március első felében egészen Târgu—Jiuig nyomult előre, majd rövid ittartózkodás után Petrozsény környékére húzódott vissza. Itt az egyik előörsként kikülönített osztagát, melynél egy székely huszárszakasz tartózkodott, március 14-én a törökök megtámadták. A kéznél lévő huszárok nyomban közéjük vágtak és visszaűzték őket.³⁰

Március 27-én délelőtt újból mintegy 900—1000 főből álló török csapat támadta meg a szorosban lévő védők egyik főrsét.³¹ A törökök az állás előtti cserjés, bokros tereprezshbe fészkeltek magukat, ahonnan élénken tüzeltek. Amikor a huszárok ellentámadása megindult, ugyanakkor tért vissza földerítő útjáról a Toscana-huszárok egyik szakasza. Habozás nélkül a törökök oldalába rontott és pillanatok alatt megfutamtította őket.³²

Kray ezredes április végfelezé aról értesült, hogy a törökök Târgu—Jiu közelében kb. 5000 főt vontak össze. Erre az ellenség felderítése végett erősebb járőröket küldött. Közöttük Incédy hadnagyot 40 Toscana-huszárral. A vakmerő magyar hadnagy osztagával Târgu—Jiuig hatolt. Miután a városban ellenséget nem talált, valamivel lejjebb átkelt a Zsil folyón. A túlsó parton csakhamar hat török lovasra bukkant; ezek közül huszárjai négyet levágtak, egyet pedig elfogtak. A hatodik spahi megmenekült. Valószínűleg ennek híradására nemsokára 500 ellenséges lovas jelent meg és megtámadta a huszárokat. Incédy nem sokat törődve a túlerővel, elfogadta a harcot. Hosszabb küzdelemben azonban nem bocsátkozhatott, mert a terep lovasharcra alkalmatlan volt. Az első összecsapás után abbahagyta a reménytelen küzdelmet és kilenc huszárt hagyva a harc színhelyén, visszavonult.³³

³⁰ *Hadilevéltár*: Világháború előtti iratanyag; 8. d. 1788—15—10. (Berichte des F. M. Lt. Fabris an den Kaiser.)

³¹ *Rónai—Horváth* szerint 21-én. Nagyobb tévedése az, hogy ezt a kis csatározást az erdélyi hadtest két legfontosabb harca közé sorolja. (Lásd Magyar Hadi Krónika II. k. 453. l.)

³² *Bécsi Kriegsarchiv*; 1788. M. 69.

³³ U. o.

Az ellenség első komolyabb támadása, a Petrozsény közelében lévő védőállás ellen, május 10-én délelőtt történt. A török lovasok mintha a földből nőttek volna ki, egyszeriben előzönlöttek a szorost. Sebes vágásban közeledtek és az állás előtt elhelyezett spanyol tövisen keresztülugratva, olyan hevesen rontottak a védőművek megszálló csapataira, hogy az első vonalban lévő oláh határőröket szempillantások alatt legázolták. Kray ezredes kénytelen volt csapatait egy hátrábbi állásba visszavinni. A törökök ezt is megrohanták. Támadásuk súlyát különösen a középre és a jobbszárnyra vetették. Bár Kray, észrevéve a veszélyt, gyorsan átcsoportosította erejét, mégsem tudta megakadályozni azt, hogy az ellenség csapatainak jobbszárnyát vissza ne vesse. A helyzet válságos voltát különösen az fokozta, hogy a törökök a menekülő oláhok sarkában maradtak és időközben a védőállás hátába, a vonat közelébe jutottak. Kray ezekben a percekben végső mentésül az Orosz-gyalogezred egy századát és két szakasz Toscana-huszárt küldött a veszélyeztetett pontra. A huszárok Révay báró főhadnagy és Radnótfáy hadnagy vezetése alatt megeresztett kantárszárral vágattak a törökök oldalába. Magyaros támadásuk olyan zavart okozott közöttük, hogy rövid harc után meneküléshez láttak.³⁴

A május 10-i támadás után jóideig nyugalom köszöntött be a Vulkán-hágó környékére. A törökök figyelme főleg a Brassó közelében lévő szorosokra irányult. Emberhullámaik ezekben a hónapokban elkeseredetten ostromolták az Olt felső völgyébe nyíló bejárókat. Augusztus első napjaiban aggodalomkeltő hírek érkeztek a törökök felől. Ezek arról számoltak be, hogy a nagyvezir Szófiából útban van Vidin felé. Az ellenség menetirányából csak arra lehetett következtetni, hogy vagy a Temesi-bánságba, vagy Erdélybe akar törni. Valószínűbbnek az utóbbi feltevés látszott. Emellett szólt ugyanis az, hogy a törökök Vidin közelében a Dunán hídveresen fáradoztak. Wartensleben gróf, altábornagy, a szomszédos bánáti hadtest parancsnoka, az erdélyi hadtestet fenyegető veszély miatt, 4 gyalogzászlóalját és 1 vértesezredet küldött a Vulkán-hágón álló csapatok segítségére.³⁵

Az előjelek helyesnek bizonyultak. Csak a belőlük vont következtetésbe csúszott tévedés. A törökök ugyanis mindkét helyen támadtak. Következétesen végrehajtották eredeti tervüket. Seregük zöme a nagyvezir vezetése alatt augusztus

³⁴ *Rautenstrauch*: Ausführliches Tagebuch des itzigen Krieges zwischen Oesterreich und der Pforte. Wien, 1788. 220—221. l.

³⁵ Ezek voltak a hadrendbe már előzőleg felvett Esterházy Antal-, Alvintzy-, Belgiojoso-, Langlois-gyalogzászlóaljok és az Ansbach-vértesezred.

7-én Orsova mellett átkelt a Dunán és a Cserna völgyébe tört,³⁶ ugyanekkor egy hozzávetőleg 8000 főnyi csoport, Ibrahim pasa alatt, a Vulkán-hágó ellen vonult.

A törökök augusztus 15-én jelentek meg a Vulkán hegy-ség lábánál. A Zsil völgyébe hatolva, szokásukhoz híven, habozás nélkül támadni kezdtek. Első dühös nekirohanásukat a védőállás előtti torlaszszerű védőmű két magyar százada tartóztatta fel. Az égszínkéék hajtóvás „Alvinczy”- és a sárga hajtóvás „Orosz”-gyalogosok megható példáját adták férfias hősiességüknek. Jóformán egy szálíg elvesztek, de helyüket nem hagyták el. Az egyik Bécsben megjelenő hetilap egykorú hivatalos tudósítása ezt írta a két magyar század hősi harcáról: „Die vorwärts am Verhaue gestandenen 2 Kompagnien von Alvincy und Orosz leisteten einen nicht minder heftigen Widerstand, und streckten mehr als 400 Türken zu Boden: aber der dadurch desto mehr aufgebrachte Feind verdoppelte seine Kräfte, und ließ nicht ab, bis endlich fast alle Mannschaft der zwey Kompagnien zusammengעהuen war...“³⁷

A törökök az első akadály elhárítása után előzönlötték a szorost és felgyújtották a közelben álló veszteglőházat. A védőállás katonasága sem bírta feltartóztatni előnyomulását. A Strigy völgyében tömött négyyszögeket alakítva hátrált és csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudta az ellenség állandóan ismétlődő támadásait elhárítani. Egészen Hátszegig húzódott vissza. A törökök a visszavonulók nyomában rabolva és gyűjtogatva száguldottak szerte a környéken: 37 falut égettek porrá és igen sok határőrt és lakost hurcoltak magukkal rabságba.³⁸

2. A Vöröstoronyi-szoros.

Egyike volt azoknak az átjáróknak, melyeket a törökök aránylag keveset háborgattak. Oka ennek valószínűleg az volt, hogy a legjobb út vezetvén át rajta, már a régi világban is gondoskodtak elzárásáról. A határtól számított mintegy 9 kilométer hosszú szakaszán, az idők folyamán az Olt partján két kisebb vár és több vigyázótorony épült.

A törökök először március 4-én mutatkoztak a közelben. Ezen a napon egyik kisebb csoportjuk a Cosia kolos-

³⁶ *Criste*: I. m. 162. l. (Acsády tévesen augusztus 1-ét mond) A magyar Birodalom története 565. l.)

³⁷ *Wiener Zeitung* (1780 előtt Wienerisches Diarium) 1788. aug. 27. száma.

³⁸ Briefe des FZM. Paul Freiherrn Kray de Krajova. (*Mitteilungen des k. u. k. Kriegsarchivs*, 1909. évf. 56. l.)

tort támadta meg, melyet Kálnoky főhadnagy védett egy szakasz oláh határőrrel. A törökök erőfeszítése azonban eredményt nem hozott, amiért is a magyar tiszt szívós ellenállására abbahagyták az ostromot.³⁹

Március 23-án az Orosz-gyalogezrednek egyik Perisani község közelében álló biztosító osztagát támadták meg. Mivel nem boldogultak véle, kerülő úton igyekeztek hátába jutni. Erre a magyar katonák kissé visszahúzódtak, majd a közben megérkezett segítséggel együtt visszaverték a törököket.⁴⁰

Első komolyabb vállalkozásuk május 1-én zajlott le. Ezen a napon délben 12 óra tájt mintegy 600 főnyi török csoport gyülekezett a Perisani közelében lévő egyik útszoros előtt, melynek kijáratánál egy szakasz Orosz-ezredbeli gyalogos állt. Ez az osztag a törököket puskatűzzel fogadta, majd amikor rohamra indultak, a szorosban lassan hátrálni kezdett. A törökök a biztos győzelem reményében követték a visszavonulókat. Csak akkor ébredtek a valóságra, amikor az útszoros túlsó oldalán a vélnél jóval nagyobb csapatra bukkantak. Vissza már nem fordulhattak, ezért a cserjés terepen szétszóródva, tűzharcot kezdtek. Egy kis idő múlva a mögöttük lévő útszorosból kibontakozó lovasságuk támadott. A spahik fogadására huszárok rugtattak előre, s rövid kézitusa után megfutamtították őket. Ámde csakhamar maguk is bajba jutottak. Az üldözés hevétől elragadtatva, a török gyalogságig vágottak, amely élénk tűzzel árasztotta el őket és meglehetősen veszteséget okozott soraikban. Az üldözés közben sebesült meg Simonyi százados, a Toscana-husároktól, aki a török lovasság vezérért vette úzóbe.⁴¹

5. A Töröcsvári-szoros.

Kövesdy Károly főhadnagy, aki biztosító osztagával Oradie községnél állt, március 2-án délelőtt arról értesült, hogy Ručar község környékén törökök táboroznak. Erre az Orosz-gyalogezredhez tartozó szakaszával felderítő útra indult. Amikor Rucăr közelében arra a magaslatra ért, ahonnan az ellenséget megfigyelhette, egy török, aki a cserjés terepen észrevétlenül szakaszához lopódzott, egyik közemberét megsebesítette. Katonái tüstént leterítették a vakmerőt, de a puskaropogásra megelevenedett a környék és a törökök Kövesdyt maroknyi csapatával együtt közrefogták. A főhadnagy látta, hogy a kelepcéből csak úgy juthat ki, hogyha

³⁹ *Hadilevéltár*: Vh. e. i., 8. d., 1788—15—10.

⁴⁰ *Rautenstrauch*: I. m. 137. l.

⁴¹ *Magyar Kurir* 1788, május 21. száma.

hidegvérét megőrzi. Nyugodt tűzharcot kezdett és miután a helyzetről tájékozódott, élénk tüzeléssel útat vágva magának az ellenség között, Oradie felé visszavonult.⁴²

Leyritz András őrnagy, miután a székely határőrhuszárok 5 szakaszát a Kimpolung felé vezető út mentén egy támogatásra alkalmas pontra rendelte, 2 század Oroszgyalogossal és 2 székely huszárszakasszal május 12-én délben Namăesti felé indult. Este 9 óra tájt ért a faluhoz. Itt arról értesült, hogy a közeli Kimpolung kolostorában mintegy 1500 török tanyázik. Még az éj leple alatt meg akarta lepni az ellenséget. Szándékának tette váltását azonban egy hirtelen kerekedett vihar megakadályozta. Leyritz az egész éjen át zuhogó eső miatt helyben maradt, de számolva az eshetőségekkel, másnap hajnalban egy előnyös helyen többsoros négyoszögben állította fel századait. A törökök már kora reggel megjelentek a közeli magaslatokon. Csakhamar támadni kezdtek. A négyoszög minden oldalát egyszerre rohanták meg. Egymásután nyolcszor ismételték meg támadásukat, de a magyar katonák acélfalától mindannyiszor eredmény nélkül tértek vissza. Egyik részük a sikertelen próbálkozások közepette, a négyoszög mögött elterülő erdőségbe húzódott és a biztos fedezékek mögül heves puskatűzet zúdított a védekezőkre. Leyritz őrnagy is megsebesült. A helyzet kezdett fenyegetővé válni. A négyoszögben álló csapat erre megindult az egyik közeli magaslat felé. Csakhogy útja egy mélyvedésen vezetett keresztül, amelyben csak úgy nyüzsgött a sok török lovas. A magyar katonák ekkor nyugodt és jól célzott puskatűzzel vágta utat maguknak. Az új magaslatra érve, ismét megvetették lábukat és még két órán át néztek farkasszemet a körülöttük zszibongó és felváltva rájuk csapdosó török lovasokkal. Majd váratlanul megjelent Gyulai Albert gróf százados a visszamaradt 80 székelyhuszárral. Az ellenség közé vágott és ezzel lehetővé tette a gyalogság elvonulását.⁴³

A Töröcsvári-szoros védelmében lezajlott ütközetek között legjelentékenyebb volt az augusztus 26-i. Ezen a napon egy hozzávetőleg 4000 lovasból és 2500 gyalogusból álló török sereg támadta meg a szorosban, a határ innenső oldalán húzódó főállást, melyet az Oroszgyalogezred 2 százada, a Gyulai Ferenc-gyalogezred 2 százada, az 1. oláh határőrezred 3 százada, 2 század Toscana-husár és 1 század székely határőrhuszár védelmezett. Mayersheim ezredes, a védőrség parancsnoka, erejét akként csoportosította, hogy a veszélyeztetett két szárnyra magyarok, a középre pedig oláhok kerül-

⁴² *Hadilevéltár*: Vh. e. i., 8. d., 1788—15—10.

⁴³ Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Rußland, Oesterreich und der Turkey. Wien, 1791. II. k. 25. l. (Szerzője ismeretlen.)

tek. A törökök reggel 7 óra után két oszlopban, a szárnyak ellen indultak támadásra. A magyar katonák keményen védekeztek és mintegy két óra hosszat tartó küzdelem után visszaűzték az ellenséget, amely mindkét szárny elől rendetlenül özönlött hátra. Csak az egyik kisebb török csoport nem akart tágítani. Tovább próbálkozott és ösztönszerűleg a védőállás közepén lévő oláhokra vetette magát. Olvan szerencséje volt, hogy éppen az ellen az oláh szakasz ellen fordult, amelyiknek egy bátortalan Herzing nevű hadnagy volt a parancsnoka. Ez a tiszt, amikor kezefején könnyebben megsebesült, megijedt, és futásnak eredt. Emberei természetesen követték példáját és rendetlen csoportokban nyargaltak utána. Mayersheim ezredes észrevéve a kritikus helyzetet, a hátul álló tartalék oláh századot rendelte előre a menekülők feltartóztatására. Ugyanekkor Ott Károly Toscana-huszár-alezredes ugratott közéjük a balszárnyról, hogy gyülekeztesse őket és lelket verjen beléjük. „... de lehetetlen vala, a' már rendjét, eszét, kedvét el-vesztett szaladó Oláhságot tsak annyira is rá venni, hogy meg-áljon. Minnyájan szaladnak vala a' szélen lévő Sas tzimmer felé, hol kész Sántz lévén, minden igyekezetét meg-vetette vala itt újra az Obester és Oberstlájdinant, hogy legalább itt meg-állíthassa az Oláhokat: de minden igyekezete haszontalan vala; jobbra és balra bé-menének az erdőbe, és egy pár szempillantás alatt edgyet sem lehet vala szemlélni közülök...”⁴⁴

Mi sem állott most már útjában annak, hogy az ellenség a középben keletkezett űrt kihasználva, az egymástól elválasztott két szárny ellen forduljon. Így is történt. Az itt lévő magyar katonák azonban kemény diónak bizonyultak. A jobbszárny, Baranyay Toscana-huszárszázados vezetése alatt, tüstént négyszöget alakított, és szuronyt szegezve, mozgó erődökként vonult vissza. Amikor a törökök üldözni kezdték, Baranyay nem elégedett meg a védekezéssel, hanem támadott és egymásután háromszor űzte vissza őket.⁴⁵

Mivel Mayersheim ezredes álláspontjáról nem látta Baranyay oszlopának rendben történő visszavonulását, Bíró századost küldte a Savoya-dragonyosezred 1 századával⁴⁶ segítségére. Bíró útközben törökökre bukkant. „... de ez tsak ugyan ezen nagy szívű Vitéz kapitányt meg nem akadályoztatá, kardot rántván, elől maga, utánna az egész Svadron által vágott az ellenség Seregének közepén, sok más fogságban lévő Parasztokat, asszonyokat és gyerekeket meg-szabadítá...”⁴⁷

⁴⁴ *Magyar Kurir* 1788 szept. 20. száma.

⁴⁵ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

⁴⁶ A későbbi 13. dragonyosezred.

⁴⁷ *Magyar Kurir*: 1788. évf. II. k. 933—934. 1.

A balszárnyon állók ugyancsak rendben vonultak vissza. Ezen a helyen ismét Gyulai Albert gróf székely huszárszázados szerzett dicsőséget a magyar kardnak. Az Orosz- gyalogezred egyik visszavonuló osztagát, amely egy ágyút igyekezett hátravonszolni, török lovasok fogták közre. Gyulai ekkor huszáraival közéjük ugratott és kimentve a gyalogosokat, sebesülése ellenére több órán keresztül feltartóztatta az ellenséget. Ezért, valamint egy későbbi haditettéért, a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét kapta.⁴⁸

4. A Tömösi-szoros.

Említettük volt, hogy a szorosok védelmére kijelölt csapatok megérkezésük után nyomban megszállották a határhoz közelebbeső, kisebb erősített helyeket. Ilyen volt a Tömösi-szorostól délre Sinaia kolostora, amely a mai Sinaia városkától közvetlen nyugatra elterülő és a Prahova patak völgye felé meredeken eső hegyoldalon állott. A kolostor tornyokkal ellátott négyszögletes kőépület volt. Szűk udvarral és ablakok helyett minden oldalán a fatetőzet alatt falba vájt lőrésekkel. Az északnak nyíló bejárata előtt cölöppökkel bekerített gazdasági udvar terült el.⁴⁹

Ezt a kis erődszerű épületet február hó 21-én a 2. székely határőrezred 2 százada (500 gyalogos) szállotta meg.⁵⁰ Parancsnoka, Rauber báró százados a kolostor mögött a hegyoldalon állította fel erejét és biztosításul egy 50 főnyi osztagot a kolostortól délre kb. 3000 lépésre a völgyben arra a pontra rendelt, ahol az út a Prahova patak balpartjára tér át. Ez a biztosító osztag az utat fatorlasszal zárta el, s mögé sáncot ásott.

Rauber százados március 23-án este arról értesült, hogy tőle délre, Comarnik község környékén törökök gyülekeznek. Erre újabb 50 fővel erősítette meg a biztosító csapatot. Másnap⁵¹ reggel 8 óratájt mintegy 1500 török lovas és 800 gyalogos jelent meg a Prahova völgyében. Nyomban az előörsre vetette ntagát. Mivel első támadása eredményt nem hozott, gyalogsága a völgytől nyugatra emelkedő magaslatokon keresztül igyekezett a szívósan védekező székelyek hátába jutni; lovassága pedig kelet felé irt le hatalmas félkört. A torlasz mögött lévő székely osztagot a teljes bekerítés veszélye fenyegette, ezért a közeli erdőségbe menekült. Vissza-

⁴⁸ *Hirtenfeld*: Der Militär—Maria—Theresien—Orden und seine Mitglieder 277. l.

⁴⁹ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

⁵⁰ *Hadilevéltár*: Vh. e. i., 8. d., 1788—15—10.

⁵¹ 24-én és nem 28-án, amint azt Rónai—Horváth állítja.

vonulása közben bukkant a Rauber századostól küldött újabb 100 főnyi csapatra, mellyel egyesülve, a főcsapathoz igyekezett. Célját azonban nem valósíthatta meg, mert az ellenség utána nyomult, letérítette és elvágta a kolostorhoz vezető úttól.

A törökök a kolostorig nyomulva, a hegyoldalak mögött rendezkedtek és megtámadták Rauber közelben álló csapatát. A többszörös túlerő csakhamar a székelyek fölé kerekedett, s a kolostorba szorította őket. Megkezdődött az élet-halálharc a maroknyi védőcsapat és a számban legalább tízszeres ellenség között. A székelyek halálraszántan védekeztek. A lőrésük mögül biztos kézzel tüzeltek. Jóformán minden lövésük talált. Elszánt védekezésük a végsőkig elkésé-
rítette az ostromlók vezérét. „...ezeknek Vézére a' Sereg háta-meget álván, a' maga kezével, vágja vala mind-azokat le, kik tsak edgy lépést hátrálnak vala. Annyira ment a Törököknek ezen dühösségek, hogy azt a' Sántzot melyből az ostromot folytatják vala, a magok halotjaikkal megtöltötték, tsak hogy a' Klastromot meg-vehetnék...”⁵²

Amikor a törökök látták, hogy a székelyek nem adják meg magukat, hosszú rúdakra erősített tűzesóvakkal fölgújtották a kolostor tetőzetét, s az csakhamar lángba borult. Oltásra a vízhiány miatt gondolni sem lehetett. A kolostornak csak egy sekélyvizű kútja volt. Délután 3 óra felé bedőlt a harangtorony és az alig pár lépésnyi, szűk udvarra zuhant.⁵³ Az égő tetőzet is minden pillanatban rájuk szakadhatott. A székelyek ezekben a percekben már egész biztonnal leszámoltak a halál gondolatával, még pedig azzal a jéghideg elszántsággal, amely a biztos halál közvetlen közelében megtölti a katona lelkét. Amikor csak egy minden mást elhallgattató akarat fészkelte be magát tudatába: az, hogy életét minél drágábban adja oda, minél több vérral fizettesse meg.

Ki tudja megmondani, hogy mi volt az a rettenetes erő, mely a halál közelségében a lelket tartotta a székely határőrökben? Nagyobb lehetett az a vak fegyelemnél. Valamivel többnek, emberi sorsot jobban kézbentartónak kellett lennie annak a hatalomnak, amely a füstölgő tetőzet alatt is biztosan célzóvá tette a kezeket. Valahonnan Háromszék és Udvarhely falvai közül áradhatott az feléjük. Székely apák, anyák és gyermekek oltalmat kérő üzenetével együtt lopódzhatott be lelkükbe. A székely határőrök a nemes önfeláldozás büszke és jóleső érzésével még két óra hosszat védekez-

⁵² *Magyar Kurir* 1788. április 16. száma.

⁵³ *Pilch*: A sinai kolostor védelmezése a 2-ik számú székely határegrezred által 1788. március 24-én. (*Hadtörténelmi Közlemények*, 1914. évf. 119. l.)

tek. És ekkor, ezekben az ítéletes percekben csoda történt. Az ostromlóknak 5 óra körül elfogyott a lövészerük és abba-hagyták a küzdelmet.⁵⁴ Amilyen fergetegszerű volt megjelenésük, ugyanolyan gyorsan hagyták el a kolostor környékét is. Több mint 300 török holttestét hagyták hátra a harc színhelyén. A székelyek közül 27 esett el és 52 sebesült meg.⁵⁵

5. Az Ósánc-szoros.

A védő csapatok első állása, az úgynevezett régi római sánc helyén állott.⁵⁶ A törökök csak július második felében mutatkoztak. E hó 19-én reggel 9 óra felé egy 4000 lovasból és 600 gyalogosból összetett kisebb sereg igyekezett a Doftana patak völgyében észak felé. A védőállás közelében két oszlopra szakadt. Az egyik az úton maradt, a másik ellenben a nyugat felé elterülő hegység erdőséégébe húzódott, hogy a védőállás jobbszárnyát átkarolja.

Amikor Jelenchich őrnagy, a megszálló erő parancsnoka a törökök szándékát észrevette, a székely huszárokat a Savoya-dragonosokkal tartalékban hagyta, az Oroszgyalogezred egyik századát pedig, Csukás Pál százados parancsnoksága alatt, a védőállástól jobbra elterülő magaslatra rendelte. A törökök vad támadása 10 óraker kezdődött és három óra hosszat tartott. Különösen heves volt a harc a jobbszárnyat biztosító résznél. A törökök itt olyan túlerővel támadtak, hogy Csukás kénytelen volt a völgyben, a védőállás közelében lévő veszteglőházig hátrálni, amelyet 1 oláh határőr szakasz védelmezett. A sarkában maradt törökök azonban innen is visszaszorították, kézbe kerítve az itt álló 3 ágyút is. A magyar század a legközelebbi terephullámig ment, ahol újból szembefordult az ellenséggel.⁵⁷ A törökök ágyúi ekkor elhallgattak. Tűzszünet állott be. Támadásuk is megtorpant. Ezek voltak azok a pillanatok, amikor a tartalék ellentámadása esedékes volt. Jelenchich azonban habozott. Szerencsére a székely huszárok és a Csukás-század gyalogosai türelmetlenkedni kezdtek. A magyar katonák parancs nélkül ellentámadásra mentek: „Ekkor látván a mieink, hogy a Törökök ágyúi megszűntek, és hogy meg-

⁵⁴ *Magyar Kurir*, 1788. április 16. száma.

⁵⁵ *Rautenstrauch*: I. m. 141. l.

⁵⁶ Az 1847-ben megjelent Schedius—Blaschnek-féle térképen a Doftana és a Tatrang patakok összefolyásánál látható.

⁵⁷ *Hadilevéltár*: Vh. e. i., 8. d., 1788—8—5/d. (*Jelenchich* őrnagy harcjelentése. Érdekes, hogy hajszálig megegyezik *Rautenstrauch* idézett művének adataival, azzal a különbséggel, hogy e mű szerzője Csukás helyett mindenütt Vukaß nevet írt.)

háborodásban vagy az ellenség az ágyúk miatt; megzúdul mind a' gyalog 's mind a lovas székelység, kéredzeni kezdenek ki a' Sántzból, hogy mehessenek az ellenségre, mert most ideje."⁵⁸

A határőr huszárokat Petrik János főhadnagy vezette rohamra. Az előretörő huszárokat a Savoya-dragonyosezred egyik szakasza követte, Eichelburg gróf főhadnagy vezetése alatt. A két lovascsapat az ellenség nyakába esett; visszazserezte az ágyukat és kimentette a török fogságba esetteket.

Jelenchich őrnagy harcijelentése szerint a magyarok közül különösen Csukás százados, Eperjesy hadnagy, Petrik főhadnagy és egy Gál Ádám nevű székely közhuszár tűnt ki vitézi tetteivel. Ez utóbbi egy török bajaktárt (zászlótartót) levágott és zászlaját zsákmányul ejtette.⁵⁹

A törökök az ütközetben 180 halottat vesztek. A szoros védőrségének vesztesége a sebesültekkel és eltűntekkel egyetemben 4 tiszt és 115 főnyi legénység volt. A 75-at számláló halott között volt két magyar tiszt is: Eperjesy hadnagy és Irinyi Antal zászlós.⁶⁰ Ezek a szerencsétlenek a törökök fogságába kerültek, akik menekülés közben mindkettőnek fejét vették.⁶¹

6. A Bodzai-szoros.

A legelkeseredettebb harcok színhelye volt. Mavrojeni oláh vajda ezt a szorost választotta Erdély földjére való betörése kapujául. A törökök már márciusban megjelentek a szoros előtt és ettől kezdve jóformán minden hónapban megkísérelték, hogy az itt álló székely határőrök védelmi vonalán keresztül magyar földre törjenek. Leghevesebb volt a támadásuk augusztus 12-én, amikor Mavrojeninek, a szultántól kapott parancs értelmében, a Temesi-bánságba és a Vulkán-szorosba hatolt két török sereggel egyszerre kellett volna Erdélybe vonulnia. A gyilkolásra és rablásra szomjas törökök megjelenése a szoros környékén elterülő falvak lakosaiban mindig nagy rémületet keltett. Brassó és vidéké-

⁵⁸ *Magyar Kurir* 1788. aug. 6. száma.

⁵⁹ „Bei dieser Gelegenheit hat sich der Herr Hauptmann v. Csukas von Orosz vorzüglich hervorgethan, und seine Officiers, wie auch die vom 1-ten Wallachischen Infant. Regiment der Unterlieut. Eperjessy und Fähnrich... und Oberlieut. Petrik von denen Szekler Hussaren haben sich thätig, und besonders tapfer verhalten... der gemeine Adam Gall von Szekler Hußarn, Rittmeister grf. Telleki Escadron hat einen Bajactar erlegt, und seine Fahne erobert. (*Hadilevéltár*: U. o.)

⁶⁰ *Hadilevéltár*: Vh. e. i., 8. d., 1788—8—5/d. 1.

⁶¹ *Magyar Tudományos Akadémia kézirattára*: Hadt. ívrét 3. sz. (Zichy Károly gróf levelei.)

nek lakosai ilyenkor sietve földbe rejtették értékesebb ingósaikat és meneküléshez felkészülve várták az eseményeket.

Mielőtt az ütközetek ismertetéséhez fognánk, egy fontos körülményt kell megemlítenünk. E korból származó leírások a Lipszky-féle térkép szerint, a szoros útja nem a mai helyen haladt — vagyis ott, ahol a Bodza folyó a határt metszi — hanem a Tatárhavashágón át és ennek folytatásaként a szoros magvát a Nagy-Bodza patak szűk és fokozatosan eső völgyének Bodzavám község közelében éles könyökbe törő része alkotta. A völgynek ezen a szakaszán állott a veszteglőház és véle szemben, a Kálvária-hegy⁶² egyik nyúlványán sáncszerű védőmű zárta el a szorost. Ebben az úgynevezett Lobkowitz-sáncban volt a szoros védlőrsége⁶³nek előőrsé.

Március 19-én egy kisebb, alig 400 főnyi török csapat nyomult a Lobkowitz-sáncban elhelyezett biztosító rész ellen. A törökök támadása ekkor még csak tapogatódzásszerű lehetett, mert amikor Ernst őrnagy, a főcsapat parancsnoka, segítséget küldött előre, nyomban visszavonultak.⁶³ Sokkal komolyabb volt az április 14-i támadásuk.

A védőállás biztosítását a Lobkowitz-sáncban a 2. székely határőrezred egyik százada látta el. Parancsnoka Wallner százados volt. Mögötte állott a völgyben, a veszteglőház közelében Teleki György százados, ugyancsak egy székely határőrszázaddal. A közel 1500 gyalogos és 300 lovas erejű ellenséges csoport reggel 9 óra körül támadta meg Wallner századát és rövid viaskodás után visszaszorította. A küzdelem sorsán Teleki már nem tudott változtatni. A törökök egyik része ugyanis a környező magaslatokon elébesietett és még mielőtt százada egyesülhetett volna a Lobkowitz-sáncból hátrálókkal, közrefogta és megadásra kényszerítette. Az ellenség további előnyomulását a székely határőrhuszárok elszánt ellentámadása akadályozta meg. Lukács József hadnagy vezetése alatt egy szakasz magyar lovas vetette magát a szűk szorosban legjobban tért nyert kisebb lovascsoportra. Menekülésre kényszerítette, mire a többi török lovasok és velük együtt a gyalogosok is futásnak eredtek.⁶⁴

A kis huszárosztag haditette első pillanatra valószínűtlennek látszik. Figyelembevétel azonban a harc színhelyét és a törökök sajtóságos harcmodját, könnyen magyarázatot találunk rá. Ne feledjük el, hogy a harc egy szűk és meglehetősen kanyargós völgyszorosban zajlott le. A törökök hosszában a keskeny szorosnak csak egyes részeit láthatták. Érthető, hogy az első meglepetésszerű ellentámadás alkal-

⁶² A részletes (1 : 75.000) térképen Calvarien B.

⁶³ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

⁶⁴ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

mával zavarba estek. Ha hozzá vesszük még ehhez azt, hogy nem szabályos, zárt rendekben, hanem minden összefüggés nélküli kisebb csoportokban küzdöttek, és harcuk a pillanatokhoz alkalmazkodó, ötletszerű részleteslekedetekből állt, megértjük, hogy az egyes csoportok példája a többire gyakran átragadt. Különösen az átszeldelt és nehezen áttekinthető terepen. Itt is ugyanez történt. Az elől lévő és futásnak eredt lovascsoport magával rántotta a többit is.

Lukács hadnagy ellentámadása megszalasztotta a törököket, azt azonban nem tudta megakadályozni, hogy foglyokat magukkal ne vonszolják. Mindkét százados — Wallner és Teleki — 33 székely határőrrel fogságba esett.⁶⁵ A székely határőrök vesztesége ezen kívül még 34 halott és 14 sebesült volt.⁶⁶

Az ütközet híre villámgyorsan terjedt el a közeli falvakban. Még a brassóiak is megtudták, s ijedtükben tüstént magukra zárták a város kapuit.⁶⁷

Ernst őrnagy június 12-én arról értesült, hogy a Ploesti felől jövő úton egy 4000 főnyi török sereg közeledik. Erre a híre Divéky határőr századost küldötte századával és egy szakasz székely huszárral az ellenség földérítésére. Divéky egészen a határig portyázott és azzal a jelentéssel tért vissza, hogy a törökök a Nagy-Bodza patak völgyében lassan nyomulnak előre.⁶⁸

Az ellenség másnap, 13-án reggel támadta meg a Lobkowitz-sáncban álló székely századot. Túlerős és több oldalról indított rohama olyan heves volt, hogy a székelyek képtelenek voltak feltartóztatni. Súlyos veszteség után a völgyben hátrálni kezdtek. Szerencsétlenségükre egy süppedékes, mocsaras helyhez értek, ahol rendben történő visszavonulásuk megakadt. A törökök nyomban kihasználták a kedvező alkalmat és ismét megrohanták a visszavonulókat. Közrefogták őket és borzalmas öldöklést vittek véghez soraik között.

⁶⁵ Ausführliche Geschichte des Krieges zwischen Rußland, Oesterreich und der Turkey. II. k. 19. l. (A 11. huszárezred története szerint a huszárszakasz ellentámadása Teleki (Jelleky) századost kimentette a törökök kezei közül. Ezzel szemben több korabeli kútfő — közöttük a Magyar Kurir egykori híradása is — Teleki fogságba jutásáról számolt be. Ezek egyike Telekinek Konstantinápolyban 1788. június 26-án kelt levelét is közli. — Ausführliche Geschichte...: U. o. — Véletlenül került nemes Kovách Jánosnak, az Esterházy Miklós gyalogezred tizedesének török rabságban írt naplószerű feljegyzése. Kovách, aki ugyanebben az évben, 1788-ban esett a törökök fogságába, többek között egy véle együtt Konstantinápolyban raboskodó Teleki György nevű századosról tesz említést.)

⁶⁶ U. o. 26. l.

⁶⁷ Magyar Kurir 1788. május 14. száma.

⁶⁸ Rautenstrauch: I. m. 535. l.

A székely határőrökből alig egynéhányan menekültek meg.⁶⁹ Az ellenség további térnyerését csak Benkő Gábor főhadnagy, majd Dániel Lajos százados székely huszárjai tudták megakadályozni.⁷⁰

Az ellenség nem jutott Erdély belsejébe. Ennek azonban súlyos ára volt: 73 székely határőr holtteste maradt a küzdelem színhelyén. Az elesettek hozzátartozói másnap tömegesen keresték fel a szorost. Egy utolsó búcsúszó és simogatás után maguk szerették volna eltemetni kedveseiket. Voltak, akik koporsót is hoztak magukkal. De a völgy virágos rétjén szanaszét heverő holttestek közül egyet sem lehetett fölismerni. A törökök szokásukhoz híven, az elesettek fejét levágták és magukkal vitték. „... a' Bozzai Passuson esett minapi szerencsétlen tsatában el-esett Székelyeknek feleségei, gyerekei, esmerőssi és más rokonai mind kigyülnenek vala a' tsata-helyre, olly véggel, hogy ők az ő véletlen megholt kedveseiket sirás és edgy utolsó halva látás után magok temethessék el; de senki közüllök a' maga Férjére, attvára, vagy rokonára nem találhata; mivel minnyájan fő nélkül ugyan azon hadi-köntösben valának. — Az itt véghez ment Asszonyok' és Leányok' sirását ki-tudná le-írni? Né-mellyek koporsót-is vittének vala; de azokban temetkezni, a' tsata törvénye ellen meg-nem engedték, hanem ott közön-ségesen el-temettetének...”⁷¹

A szoros védőrsége, az ütközet után a Lobkowitz-sáncot kiürítette és a Kálvária hegytől északra elterülő völgyben helyezkedett el. Az ittlévő védőállást megerősítette és ebben a helyzetben várta az ellenség további támadását. Az nem is váratott sokáig magára. A kiküldött felderítő járőrök jelentése szerint, a törökök hozzávetőleg 8000 főnyi serege július 17-én átlépte a határt és óvatosan ereszkedett le a Nagy-Bodza patak völgyébe. Miután a Lobkowitz-sáncot üresen találta, azt megszállta és zöme oldalt, a környező magaslatok felé terjeszkedett szét.

A törökök első támadása 18-án délelőtt, 11 óra körül indult meg. A török lovasok is lóról szálltak és gyalog közelítették meg a főállást. Támadásuk súlya különösen a császáriak jobbszárnyára nehezedett. Miután első rohamukat siker nem kísérte, tűzharcba bocsátkoztak. A védőállás előtt a földbeszúrt török zászlókkal jelzett támadó harcvonal és a védők között egész éjen át tartott a tűzharc. Másnap, 19-én kora reggel a török ágyúk is megszólaltak. Támogatásukkal felváltva kisebb-nagyobb támadó hullámok lendültek előre. De a védőállásba nem tudtak betörni. Délután 5 óra körül

⁶⁹ *Magyar Kurir* 1788. július 2. száma.

⁷⁰ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

⁷¹ *Magyar Kurir* 1788. július 12. száma.

azután a védők kezdtek támadni. Ernst őrnagy előzőleg összegyűjtötte a kürtösöket és a dobosokat. Ezek jeladása, valamint ágyúszó kíséretében először a székely- és a Toscana-huszárok rontottak az ellenségre. Minden parancs bevétele nélkül követte őket egy század székely határőr és a Gyulai-gyalogezred két százada. A magyar katonák rohama egyszeriben eldöntötte az ütközet sorsát. A törökök az egész arcvonalon meghátráltak.

A csatáról beszámoló egykori harcjelentésben a magyar katonák viselkedéséről a következőket olvashatjuk: „... jeder bis auf den mindesten Gemeinen Mann hat seine volle Schuldigkeit, durch Bravour und Standhaftigkeit an Tag gelegt...“⁷²

Előző fejezetünkben szó esett arról, hogy a szultán, miután Mavrojeni oláh vajda seregét megerősítette, augusztus 9-én megparancsolta neki, hogy törjön Erdély földjére. Mavrojeninek valószínűleg már előbb is tudomása volt a reá váró feladatról. Erre abból következtetünk, hogy serege már augusztus 11-én, tehát alig pár nappal a levél kelte után, átlépte a határt és ugyanazon a helyen ütött tábor, ahonnan július 18-án indult támadásra. Másnap, 12-én, egy ködös, esős reggelen a törökök megkerülték az osztrák védőállás balszárnyát és a védőket hátfogták. A 2. székely határőrezred százada nem vesztette el hidegvérét, hanem mindaddig védekezett, míg egy székelyhuszár század segítségére nem érkezett.⁷³

Kevesebb szerencse kísérte a székely határőrök harcát a jobbszárnyon. Ezen a helyen Ernst őrnagy, hogy megelőzze az ellenséget, két határőrszázadot küldött a hátába. Csak-hogy a vállalkozás nem sikerült. A törökök a székelyeket a sűrű erdőben meglepték és megszalasztották. A futásnak eredt székelyeket nem lehetett megállítani. A védőálláshoz érve, sem tértek magukhoz, hanem tovább hátráltak. A törökök nyomukban maradtak és a cölöpsoron keresztül az állásba törtek.

A példa nyomán a törökök támadása a másik szárnyon is erőre kapott. Rövidesen az egész védőállás kezükbe került. A Bodza-patak szűk völgye tele lett menekülőkkel. A fejetlenség perceről-percre nőtt. A hátul álló tűzérekre is átragadt. Ezek is megfutottak az ágyúk mellől.⁷⁴ A törökök hatalmas lovas hullámai minden ellenállási kísérletet elsöpörve zúdultak a menekülőkre. Csak egy kis sziget dacolt egyideig az áradattal: a veszteglőház, amelyben az Orosz-gyalogezred

⁷² *Hadilevéltár*: Vh. e. i., 8. d., 1788—8—5/c.

⁷³ *Magyar Kurir* 1788. szeptember 6. száma.

⁷⁴ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

két szakasza maradt. Parancsnoka Dick százados volt. Ez a keménylelkű katona. két magyar bajtársa segítségével mindent elkövetett, hogy megállítsa a menekülőket. Míg Fenyvesy János zászlós 40 emberrel az ellenség elé vetette magát, Dick százados Kükömezey István hadnaggyal a hátraigyekvő határőrökbe próbált lelket verni. De hasztalan volt minden fáradozásuk. Az ellenséges lovastömegek percek alatt elnyelték a kis csapatot. Fenyvesy 31 emberével együtt fogásba esett, Dick százados és Kükömezey pedig hősi halált halt.⁷⁵ Már úgylátszott, hogy a törökök túlerejű támadása sikerrel jár és áttörik a szoros védőrségének falát, amikor észak felől huszárok jelentek meg a völgyben. Elöl a Toscana-huszárezred egy százada közeledett Ürményi százados és Fulda főhadnagy vezetésével. Majd Savoya-dragonosok és végül székely huszárok bontakoztak elő. A huszárok ellentámadása olyan heves volt, hogy a törökök csakhamar megfordultak.⁷⁶

7. Az Ojtoz-szoros.

A törökök a Bodzai-szorostól északra lévő átjárókat nemigen háborgatták. Valószínűleg a galicai osztrák hadtest közelsége bántotta őket, de különben sem volt értelme, hogy az Olt völgyébe való betörésükhöz kerülő útát válasszanak. Bár a terep itt támadásra alkalmasabb volt, mint a Kárpátok déli vonulatán, a törökök mégis jobbnak látták, ha ezen a területen nem kísérleteznek. Számolniok kellett ugyanis azzal, hogy a galiciai hadtest esetleges déli irányban történő előnyomulása könnyen elvághatja visszavonulásukat. Ezeknél a szorosoknál tehát a törökök tevékenységéről aránylag kevés szavunk lesz.

Bevezetésként meg kell említenünk, hogy a Moldvába nyíló határszorosok védelme Horváth-Petrichevich Kázmér ezredesre, az 1. székely határőrezred parancsnokára volt bízva. Feladatát — amint látni fogjuk — támadással oldotta meg, mivel azonban erejét a szomszédos Gyimesi-szorosnál egyesítette, a törökök időnkint rá-rácsaptak az Ojtoz-szorosnál álló biztosító osztagára.

Első támadásuk július 13-án zajlott le. Horváth-Petrichevich ezredes az Ojtoz-szoros védelmére az 1. székely határőrezred 3 századát rendelte, s ez a csapat Grozesti községtől közvetlen nyugatra, a völgyszűkület két oldalán helyezkedett el. Ezt a kis csoportot támadták meg a törökök július 13-án.

⁷⁵ Blažeković: Chronik des k. k. 31. Linien—Infanterie—Regimentes. 141. 1

⁷⁶ Bécsi Kriegsarchiv: U. o.

A sors azonban úgy akarta, hogy a legalkalmatlanabb időpontot választották. Pár héttel előbb tért vissza ugyanis Horváth-Petrichevich Focsani közeléből és ezredével a völgyet biztosító századok mögött ütött tábort. A törökök az említett napon könnyűszerrel visszanyomták a völgytorok biztosító osztagát, Horváth-Petrichevich azonban még idejében avatkozott a harcba. 1 zászlóaljjal, továbbá 2 század huszárral a helyszínen termett és visszaverte az ellenséget, melyet huszárjai Filipesti községen túl üldöztek.⁷⁷

A törökök pár nap múlva, 16-án megismételték a támadást. Mégpedig ez alkalommal nagyobb erővel. Megfékezésük természetesen valamivel nehezebben ment. 16-án reggel 9 óra körül a völgyet elzáró, biztosító csapat balszárnyát rohanták meg. Heves támadásuk következtében az itt álló gyalogos osztály a D. Matusca hegy mögé húzódott vissza.⁷⁸ Az Ojtoz-patak völgyében valamivel hátrább táborozó Horváth-Petrichevich ezredes ismét előnyomult és két ízben visszaszorította az ellenséget. Ez azonban mindkét alkalommal összeszedte magát és Horváth-Petrichevich csapatait a völgyben lévő táboron túl visszavetette. A magyar határőrök ekkor minden erejüket megfeszítve, harmadszor támadtak és végre sikerült felülkerekedniük.⁷⁹

Horváth-Petrichevich ezredes a Grozestitől közvetlen nyugatra eső terület védelemre alkalmatlannak látta és ezért az itteni biztosító csapatot jóval hátrább, az Ojtoz-szorosba vonta vissza, ahol fatorlaszokkal megerősített védőművet emelt. Ő maga a biztosító rész támogatása végett erejének zömével a valamivel hátrább álló veszteglőháznál ütött tábort.⁸⁰

A hágóvasakkal fölszerelt, közel 6000 főnyi török sereg, melyet több száz hatalmas mészáros eb kísért, augusztus 28-án Grozesti mellett táborozott, 31-én pedig az Ojtoz-szorostól alig pár kilométerre fekvő Sósmező községhez ért. Másnap, szeptember 1-én reggel 6 órakor minden eddiginél elke-seredettebben rohanta meg a szorosban lévő védőállást. A törökök a védők heves tűzével mitsem törődve, közelítették meg a torlaszt. Ehhez érve lehasáltak és amíg egyik részük felhasználva a jó fedezéket, tüzelni kezdett, a többiek halált-megvetve kúsztak tovább előre. Ugyanekkor többen a védőállás két oldalán emelkedő sziklás hegyoldalra is felkapaszkodtak és a védők nemsokára arra eszméltek, hogy minden

⁷⁷ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

⁷⁸ A részletes (1 : 75.000) térképlapon a 685-as magaslat, Grozestitől közvetlen nyugatra.

⁷⁹ *Rautenstrauch*: I. m. 446. l.

⁸⁰ A veszteglőház az 1784-ben készült Neu-féle térkép szerint az Ojtoz patak és a Bereczk felé vezető út kettéágazásánál állott.

oldalról ellenség veszi őket körül. Félmeztelen törökök és kiéhezett hatalmas kutyák élő sövénye fonódott köréjük. A féltelmetes kép más, gyöngébb idegzetű katonákat egyhamar térdre kényszerített volna. A székely határőröket azonban nem ilyen fából faragták. Mindegyik csak egyre gondolt. Arra, hogy életét nem adja olesón. A puská, a szurony és a kard hasznos jószágga lett az érdes székely kezekben.⁸¹ A határőrök közül szépszámmal akadt olyan, aki három, sőt több törököt is leterített. Kerek három óra hosszat tartott az öldöklés. És ekkor, úgy 9 óratájt valami egészen szokatlan eset történt. A sáncok, torlaszok és cölöpsorok között hadakozó és felényire apadt védők élő gomolyaga megindult az egyik hegyoldal felé. Itt szikláról-sziklára haladva minden lépésért vért vett és vért adott. A hegyoldalon tovább viaskodva vágott magának utat a török között.⁸²

A szorosban álló biztosító csapat a küzdelemben alul maradt.⁸³ Szívós harca azonban a székely vitézség több bizonyosságát szolgáltatta. Máthé János tizedes maga három törököt terített le és a harcban embereit állandóan bátorította. Bagyó Albert tizedes egy őrmestert élete kockáztatásával mentett meg.⁸⁴ Pál János őrvezető közvetlen a cölöpsor mögött fogadta a törököket, akik közül hármat leszúrt, ötöt pedig megsebesített. Miután puskaszuronya az utolsó török nyakában akadt, maga is sebet kapott. Péter István közember egymásután négy törököt terített le, akik századosára vetették magukat.⁸⁵

8. A Gyimesi-szoros.

A Moldva felé nyíló szorosok védelmével megbízott Horváth-Petrichevich ezredes a Gyimesi-szorosot választotta vállalkozásainak kezdő helyéül. Az 1. székely határőrezreddel, 2 század székely huszárral és 500 toborzott fölkelővel február végén Comanesci községig nyomult, ahonnan Lajos János őrnagyot 3 gyalogos- és 1 huszárszázaddal Ocnara különítette ki. Nemsokára maga is Ocnai ment előre, ahol elsáncolta magát.⁸⁶

Horváth-Petrichevich ezredes itt kapta május 9-én a parancsot, hogy Bacău és Roman városokat szállja meg és teremtsen összeköttetést a szomszédos galicia hadtestnek egyik

⁸¹ *Wiener Zeitung* 1788. szept. 17. száma.

⁸² *Ausführliche Geschichte des Krieges*. . . . . II. k. 80. l.

⁸³ Arra, hogy Horváth ezredes miért nem sietett támogatására, magyarázatot nem találtam.

⁸⁴ *Wiener Zeitung* 1788. szept. 17. száma.

⁸⁵ *Ausführliche Geschichte* . . . . .: II. k. 76. l.

⁸⁶ *Bécsi Kriegsarchiv*: U. o.

Jaşiba érkezett csoportjával. A parancs végrehajtása azonban nem volt egyszerű. Horváth ugyanis ugyanekkor arról is értesült, hogy Focsani környékén egy 4000 főnyi török sereg gyülekezik. Ha tehát a parancs értelmében elmozdul helyéről és észak felé tart, a védelmére bízott határszorosokat az ellenség prédájául hagyja. A kettős feladatot ezért akként oldotta meg, hogy amíg Bacău és Roman helységekbe egy-egy kisebb osztagot küldött, addig ereje zömével május 18-án Focsani felé indult. 21-én Adjud közelébe, 29-én délelőtt pedig a Focsani előtti síkságra ért. Az elővédként haladó székely huszárszázad az ellenség megpillantásakor nyomban támadott. A törökök egyideig ellenálltak, azután a város szélén lévő kisebb erődszerű épületbe húzódtak. A huszárok a főcsapatot nem várták be, hanem ismét megtámadták az ellenséget, s az kis idő múlva a város utcáin keresztül igyekezett egérútát venni. A huszárszázad ekkor üldözéshez látott. Jóval a városon túl egy Bukarest felől közeledő gyalogos csapatra bukkant, s heves harcba bocsátkozott vele. Kemény viaskodás után ezt is szétgrasztotta.⁸⁷

A harcokról beszámoló egykori jelentés a legénység bátor viselkedésének hangsúlyozásán kívül, különösen három huszártisztról emlékezett meg dícséretesen: Lajos János őrnagyról, báró Szentkereszti Sámuel és Kováts Lajos századosokról.⁸⁸

Horváth-Petrichevich ezredes június elején Focsanit elhagyta és a Szeret folyó mentén Adjudig, majd innen június 11-én Pătrăscani községig húzódott vissza. Rövid pihenő után június 19-én innen is felkerekedett és ismét Adjud felé vonult. A főút ezen a környéken a Tatros patak mentén, kiterjedt erdőség közelében vitt, ezért Horváth széttagoltan, a párhuzamosan haladó mellékúton küldötte csapatait. Oszlopai másnap, 20-án délelőtt Bălca község közelébe értek. Már elhagyták a helységet, amikor hátulról egy 5000 főnyi török sereg esett nyakukba. A törökök nagyobbik része a vonatra vetette magát; ez egy székely huszárszázad kíséretében a főúton haladt. A huszárok Szentkereszti Sámuel báró százados vezetése alatt bátran szembeszálltak az ellenséggel és sikerült is nekik az időközben segítségül érkezett székely gyalogos századdal vállvetve, a törököket visszaüzni. De ezzel még nem dőlt el az ütközet sorsa. A törökök támadása következtében rendetlenségbe jutott vonatot rendezni kellett. Ennek fedezésére Vajda székely határőr százados vállalkozott, s századával megszállta Bălca község túlsó szegélyét. Itt embereit a falu szélén húzódó árokban helyezte el és

⁸⁷ Bécsi Kriegsarchiv: U. o.

⁸⁸ Wiener Zeitung, 1788. június 14. száma.

vélük több török támadást vert vissza. A székelyek súlyos veszteséget szenvedtek; maga Vajda százados is halálos sebet kapott. Derekas viselkedésükkel azonban megmentették a főcsapatot.⁸⁹

Horváth-Petrichevich ezredes az eset után kockázatosnak vélte ezen a veszélyes területen továbbhaladni és ezért, miután Hegyesy őrnagyot egy vegyes fegyvernemből összetett különítménnyel a Gyimesi-szoros fedezése végett Comănesti városkához rendelte, ő maga, ezredének többi részével az Ojtoz-szoros előtti Grozestihez vonult.

V. Befejezés.

A törökök nem érték el hadicéljukat. Az erdélyi szorosoknál legtöbbször magyar katonák acélfalába ütköztek, s ezen megtört támadásuk. Még ott sem tudtak döntő sikert elérni, ahol túlsúlyuk alatt behorpadt a védelem aránylag vékony pécéczata. Pedig a támadó fél minden előnyét kihasználhatták. A velük szembenálló osztrák hadtest tartalékhiánya miatt, nagyobb erők ellentámadása sem fenyegette őket. Ha bármelyik áttörő kísérletük sikerül, Erdély földjén való szabad mozgásukat misem akadályozhatta volna. Előnyös hadászati helyzetükből adódó lehetőségek közül a meglepést ki is használták, de az erők összefogott és céltudatos alkalmazása hiányzott náluk. Rendszertelenül a védelem összes kapuit végigkopogtatták és majdnem valamennyinél szerencsét próbáltak. Egyik támadásuknál sem láttuk az erők tervszerű felhasználását. Különösen nem a kezdet sikere után az első küzdő hullámoknak tartalékok előrevonásával való megerősítését, azaz a támadás táplálását. Rendszerint az történt, hogy a védelmi övben legjobban tért nyert csoportokat az első hevesebb, különösen huszároktól végrehajtott ellentámadás visszaűzte.

Ennek oka a sajátóságos török harceljárásban kereshető. A törököknél ugyanis csak a támadás első szakában érvényesült a vezetés. Később megszűnt a főbb parancsnokok irányító szerepe és az elől tért nyert küzdők kisebb csoportokra szakadva, minden esetben önállóan cselekedtek. Ez az egyéni színezetű harcmodor egybehangzás esetén helves lett volna. Ámde a küzdő csoportok — ami valószínűleg a törökök csekély értelmiségének tudható be — nem támogatták egymást. Ennek következtében a magukra hagyott küzdő rajokat a védők ellentámadása rendszerint feltartóztatta s ezért a sikert nem tudták kiaknázni.

⁸⁹ Bécsi Kriegsarchiv: U. o.

Hogy ez így történt, abban mindenesetre szerep jutott a törökök keleti lelki adottságának is. Amilyen vakmerőek és sokszor a botorságig önfeláldozók voltak a támadásban, ugyanolyan hamar megzavarodtak, ha váratlan és heves ellentámadás zúdult rájuk. Ezzel magyarázható, hogy különösen a magyar huszárok meglepetésszerű ellenrohama bizonyult ellenük hatásosnak. Ez majdnem minden esetben sikerrel járt. Mivel a török hadseregben a fegyelem meglehetősen gyenge lábon állott, az egyes kisebb csoportok megszaladása gyakran a többire is áterjedt.

A dolog másik oldalát nézve, megállapíthatjuk, hogy az erdélyi szorosokat védő csapatok, melyek legjáva magyar volt, kemény ellenfélnek bizonyultak. Ezek között a székely határőröknek még az a tudat is erőt kölcsönzött, hogy a közvetlen hátuk mögött lévő szűkebb hazájuk sorsa függ tőlük. Valóban lelkesen hadakoztak. Nemcsak a szorosokban, hanem az ellenség földjén is. Lelkükben hordva még mindig a török korszak borzalmas emlékeit, a megtorlás jóleső érzésével viaskodtak a pogány ellen. Harcuk közepette mély és tiszta vallásosságukból is erőt merítettek. 1788 nyarán a Havasalföldön vagy Moldva földjén táborozó székely határőrök ajkáról gyakran fölhangzott az Úrhoz fohászkodó egyházi ének:⁹⁰

„Fájlald Uram veszedelmét Te keresztény Népednek,
 Ah fordítsd el kemény sullyát méltó büntetésednek.
 Sírva esedezünk, előtted könyörgünk
 Szánd keserves ügyünket.
 Látod ellenségünk
 Szomjúhozza vérünk,
 Veszteni jó fejünket.

— — — — —
 — — — — —

Édes Népiünk imé látod a' Pogány ellenséggel,
 Szembe szállott, 's viaskodik a' dühös Törökséggel,
 Erősítsd fegyverit, bátorítsad szivit,
 Órizd minden veszélytől.
 Gyulazd fel hivségit
 Gyámolítsad ügyit
 Ments meg ellenségünktől.“

Rédvay István dr.

⁹⁰ Az 1788-dikba kezdődött Török háború alkalmatosságával készített áhítatos Énekjek az ellenség földén Táborozó katolikus Székely katonáknak. (*Magyar Kurir* 1788. december 20. száma.)